

կաներ, որոնք ստուգեցին հին Ետրու-
րիոյ ասիական քաղաքականութեան
հետ ունեցած վերաբերութիւնը:

Բայց աւելի հետաքրքրական են վեր-
ջի ժամանակներս Ռուսրուի իշխանին
ամարանոցն եղած պեղմանց առթիւ 'ի
լոյս ելած բաներն, որոնց մէջ ընտա-
նեաց գերեզման մըն ալ կայ, զոր և կը
ներկայացընէ առաջիկայ պատերա, որ
գրեթէ ութ մեղր լայն քառակուսի մի-
ջոց մը կը զրաւէ: Մուտքը չորս պատե-
րուն մէկուն վրայ է, և միւս երեք պա-
տերուն վրայ յարմարցուած են մըր-
ճով քարի վրայ բանած գերեզմաննե-
րը, որոնց մէջ կը հանգչին մեռեալք,
և այս գերեզմանաց ամեն մէկուն վրայ
կան կարմրագոյն և ոսկեգոյն քարերէ
բարձիկներ:

Գերեզմանէ գերեզման եղած միջո-
ցին մէջ շատ մը անպաճոյճ փոսեր կան,
ուր կ'երևայ թէ ստորնագոյն աստիճա-
նի անձինք կը թաղուէին:

Մուտքին անմիջապէս հանդիպակայ
պատը, որ մեր պատերին ներկայա-
ցուցածն է, կը փակէ իր մէջ ընտա-
նեաց զլխաւորին կամ թէ նոյն տեղը
թաղելոց մէջ աւելի երևելի անձին գե-
րեզմանը:

Նոյն գերեզմանին ստորնագոյն կողմը
բարձրաբանդակ գեղեցկագործ երկու
պատկերներ կը տեսնուին, որոնք ըստ
մեծի մասին անարատ պահուած են:
Ասոնցմէ մէկը մարդու կերպարանք ու-
նի, և հաւանական է որ տեսակ մը աս-
տուածութիւն կը ներկայացընէ, օձաձև
ոլորեալ ոտքերով և երկայն մօրուքով.
մէկ ձեռքը օձ մ'ունի, և միւս ձեռքը տե-
սակ մը ճիւղ: Այսպիսի պատկերներ
գտնուեցան նաև ետրուրական ուրիշ
քաղաք մը որ Տարկուինիա կ'ըսուի: Միւս
պատկերն երեքզլխեան Կերբեր մ'է, և
պարանոցը օձերէ ձևացած անուր մ'ու-
նի: Կամարը վեր բռնող սեանց խարըս-
խացը վրայ կենդանեաց ուրիշ պատ-
կերներ ալ կը գտնուին. ինչպէս կա-
տու և սագ այլ և այլ դրից մէջ:

Բայց այս գերեզմանատան յարգն ա-
ւելցընող բաներն են սեանց և պատե-

րուն զարդուցը վրայ եղած քանի մը
քանդակներն, որոնք կը ներկայացընեն
վնասողական և պաշտպանողական զէն-
քեր. ամենօրեայ գործածութեան հա-
մար սպասներ, ձկնորսութեան և որսոր-
դութե գործիներ, և այլն, և կենդանա-
ղիւններ, որոնք շատ բնական գուներով
նկարուած են:

ՀԻՆԳ ՇԱՐԱԹ ՕԴԱՊԱՐԿԻ ՄԷՋ

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԵՐԻՑ ԱՆԳՂԻԱՅԻՈՑ

ՅԱՓՐԻԿԷ

(Տես երես 81:)

— Ըրէ ուղածդ, պատասխանեց տղը,
դորը ծիծաղելով. դու ալ մասնաւոր
կերպ մ'ունիս աշխարհագրութիւնը ըմ-
բռնելու, որ շատ արհամարհելու չէ:

Եւ այնպէս վիկտորիայիս այն գծին
անցքը բաժակով տօնեցին:

Վիկտորիան երազաբար կը քալէր:
Արեւմտեան դին ցած և դրեթէ միա-
կերպ լճափը կը տեսնէին. իսկ ներսե-
րը՝ Ուկանտա և Ուղոկա լեռանց ամե-
նէն բարձր տափարակները: Հովուն ե-
րազութիւնը հետզհետէ կը սաստկա-
նար, անանկ որ դրեթէ առ ժամ երե-
սուն մղոն կը քալէին:

Նիւնզային ջրերը սաստկութեամբ
ալէկոծուելով, ծովու ալեաց նման կը
փրփրային: Ալեաց ճօճմունքէն տղը դ-
րը հասկըցաւ որ լիճը շատ խոր պիտոր
ըլլար. հազիւ թէ իրենց արագ անցքին
ժամանակը՝ մէկ քանի կոշտ մակոյկ-
ներ ջրին երեսը տեսնելու կարող եղան:

— Այդ լիճը, ըսաւ տղը դորը, ան-
շուշտ իր բարձր դրից պատճառաւ Ափ-
րիկէի արեւելեան կողմի գետոց բնական
աւազանն է. երկինքն ինչ որ իրմէն ե-
լած գետերէն գոլորշիով կ'առնու՝ ան-
ձրևով նորէն իրեն կը դարձընէ: Ինծի
ասպահով կ'երևնայ որ Նեղոսը ասկէ
պէտք է բղխէ:

— Կը տեսնենք անշուշտ, պատասխանեց Գէննըտի:

Ժամը իննին ատենները արևմտեան ափը մօտեցաւ, որ անբնակ և անտառուտ կ'երևար. քամին քիչ մը դէպ 'ի արևելք շնչեց, որով կարող եղան լծին միւս եզերքը տեսնալ:

Այս եզերքը անանկ խոտոր գիծ մը կը ձևացնէր որ մեծ բութ անկեամբ մը կը վերջանար դէպ 'ի 20, 40' հիւսիսային լայնութե: Նիւնգային այս ծայրին վրայ բարձր լեռանց ցամաք և անբեր կատարները ցից կ'ամբառնային. սակայն անոնց բազմապտոյտ կիրճի մը մէջէն եռացող գետի մը կարկաշատ ջրերը կը վազէին:

Տորդոր Ֆէրկըսըն մինչդեռ մէկ կողմանէ իր գունտն ուղղելու ուշ կը դնէր, միւս կողմանէ անյադ աչքով մը այն երկիրը կը զննէր:

— Նայեցէք, կանչեց, նայեցէք բարեկամք. Արարացուց ըսածներն ստոյգ էին: Գետ մը կար կ'ըսէին որուն միջոցաւ Ռուքէտէուէ լիճն իր ջրերն դէպ 'ի հիւսիս կը թափէր, և այդ գետը իրապէս կայ, ուր և մենք երթալով կ'իջնանք. որուն վազածքն իսկ անանկ երազ է, որ մեր երազ քայլին կը հաւասարի:

Եւ այդ ջրի կաթիլն որ մեր ոտիցներ քեր կը խուսափէ, անտարակոյս Միջերկրականին ջրոց հետ խառնուելու կը դիմէ: Նեղոս է այդ:

— Նեղոսն է, ըսաւ Գէննըտի, որ Սամուէլ Ֆէրկըսընի եռանդեամբ կ'ուզէր:

— Կեցցէ Նեղոս, կանչեց ճոյ, որ զուարթ եղած ժամանակը միշտ պատրաստական՝ ինչևիցէ բանի կեցցէ կը կանչէր:

Տեղ տեղ ահագին ժայռեր այդ խոր հըրդաւոր գետին ընթացից խափան կ'ըլլային: Զուրը կը փրփրար. տեղ տեղ երազ հոսանքներ ընելով, տեղ տեղ սահանակերպ դահավիթելով, տորդորին մտածութիւնը կը հաստատէր: Այն շրջապատ լեռներուն վրայէն բազմաթիւ հեղեղք փրփրահոս անկմամբ մէ-

ջը կը հոսէին, զորոնք աչքը հարիւրաւոր կը տեսնէր: Գետնէն ցիր ցիր ջրոց նուրբ երակներ կը բղխէին, որ մէկըմէկ կտրելով, մէկմէկու հետ խառնուելով, երազութեամբ մէկըմէկէ գերազանցելով, բոլոր այն նորածին գետակին մէջ կ'երթային կը թափուէին, որ զանոնք իր մէջը ընդունելէն ետեւ մեծ գետ կը փոխուէր կ'ըլլար:

— Ահա բուն Նեղոսը, ըսաւ համոզմամբ տորդորը: Իր անուան ծագումն իր ջրոց ծագմանը հաւասար մեծ տաղնապ եղած է դիտնոց, յունէն, ղփտիէն, սանսքրիտիէն ծագած ըլլայ ըսեր են. սակայն այդ փոյթ չէ, որովհետեւ վերջապէս իր աղբերականց ծագման գաղտնիքը յայտնէր է:

— Սակայն, ըսաւ որսորդը, ինչպէս կարելի է ապահով ըլլալ որ այդ գետը մի և նոյն է անոր հետ զոր Հիւսիսի ճանապարհորդք տեսեր են:

— Ատոր ստոյգ, անժխտելի, և անսխալ ապացոյցները կ'ունենանք, պատասխանեց Ֆէրկըսըն, թէ որ հովը դեռ ևս ժամ մըն ալ մեզի յաջող չնչէ:

Լերինք մէկմէկէ բաժնուելով կը հեռանային, բազմաթիւ գիւղատեղաց և շուշմայով, տոռաւայով, և չաքարեղեգով մշակած դաշտերու տեղիք տալով: Այս երկիրներուն ժողովուրդը յուզեալ ու թշնամական երևոյթ կը բերէին. աւելի կ'իրք ելլելու պատրաստական կ'երևային քան թէ յարգութեւ երկրպագութիւն ընելու. վասն զի օգապարկին մէջ ոչ թէ դիք՝ այլ օտարականք կը գուշակէին: Կարծես թէ դէպ 'ի Նեղոսի աւելուքը ելլելով, իրենցմէ բան մը գողնալ կ'ուզէին: Որով հարկ եղաւ զՎիկտորիան հրացանից հարուածէն հեռու բռնել:

— Հոս տեղս ցամաքը կոխել դժուարին պիտոր ըլլայ, ըսաւ Սկովտիացին:

— Շատ աղէկ, պատասխանեց ճոյ, քիսան այս բնկացն է. մեր խօսակցութեանց վայելքէն զիրենք պիտոր զըրկենք:

— Սակայն հարկ է որ իջնամ, պա-

տասխանեց ֆէրկըսըն, թէպէտ և քառորդուան մը համար ալ ըլլայ: Առանց տատր անկարելի է որ հետազօտիչ արշաւանաց հետևողքը ստուգեմ:

— Այդ բանն ուրեմն անհրաժեշտ կարևոր է, Սամուէլ:

— Անհրաժեշտ, և հարկ է իջնանք թէ և հրացանն ալ գործածելու պէտք ըլլայ:

— Այդ գործը ինծի անախորժ չէ, պատասխանեց ֆէննրտի իր սիրուն քարապինան ձեռնածելով:

— Ուղածիդ պէս պատրաստ, տէրս, ըսաւ ճոյ ինքզինքը կռուին պատրաստելով:

— Այս առաջին անգամ չէ որ զէնքը ձեռք ուսմնական քննութիւններ կ'ըլլուն: Նոյնպիսի բան մըն ալ ուսմնական Գաղղիացւոյ մը հանդիպել է Սպանիոյ լեռանց մէջ, երբ երկրիս միջօրէականը կը չափէր:

— Հանդարտ եղիր, Սամուէլ, և վրաստահ լեր քու անձնապահներուդ վրայ:

— Հոս իջնալու ենք, պարոն:

— Ոչ, այլ դեռ ևս վեր բարձրանալու ենք որ երկրիս մակերևութին ճիշտ կազմութիւնը դիտենք: Անմիջապէս ջրբաժինը ընդարձակեցաւ, և շուտ մը վիկտորիալս երկրէս երկու հազար հինգ հարիւր ոտք բարձրութեամբ օդուն մէջ կը սաւառնէր:

Այն բարձրութենէն գետակներու անլուծանելի ցանց մը կը տեսնուէր՝ որ ամենը այն մեծ գետին մէջ կը հոսէին. և դեռ ևս արևմտեան կողմի բազմաթիւ բլրոց մէջէն արգաւանդ դաշտերը կը տրեւով ուրիշ աւելի բազմաթիւ գետակներ գէպ 'ի հոն կը հոսէին:

— Կոնտրոլըյէն իննսուն մլոն հեռու չենք, ըսաւ տորգորը, աշխարհացուցին վրայ մատնանիչ ընելով, և Հիւսիսի հետազօտիչներուն հասած կէտէն հինգ մլոն աստին կը գտնուինք: Զգուշութեամբ գետնին մօտենանք:

Վիկտորիալս երկու հազար ոտքէ աւելի գէպ 'ի վար խոնարհեցաւ:

— Հիմա բարեկամք ամեն գէպի պատրաստ եղիք:

— Պատրաստ ենք, պատասխանեցին Տիք և ճոյ:

— Աղէք:

Վիկտորիալս հազիւ հարիւր ոտք բարձրութեամբ գետին վրայէն կը քալէր: Այս տեղս Նեղոսի լայնութիւնը յիսուն կանգուն կը չափէր, և անոր ափունքը գտնուող գեղերուն բնիկները խռովախոյզ կ'աղմըկէին: Երկրորդ աստիճանին տակ գետը մօտ ասար ոտք բարձրութեամբ ուղղահայեաց սահանք մը կը ձեացընէ, որ անանցանելի է:

— Ահա այն սահանքն որ պարոն Տէպօնօ նշանակել է, կանչեց տորգորը:

Գետին աւազանը հետզհետէ կ'ընդլայնար, բազմաթիւ ցիրուցան կղզիներով զարդարուած, զորոնք Սամուէլ ֆէրկըսըն անյադ աչքով կը դիտէր. կարծես թէ նշանակեալ կէտ մը կը փնտռէր, զոր դեռ ևս տեսնալ չէր կրնար:

Մէկ քանի սևամորթք օգապարկին տակէն նաւակով մը յառաջ ըլլալով, ֆէննրտի հրացանի հարուածով մը զանոնք ողջունեց, որ առանց մէկու մը ֆլաս հասցընելու բռնադատեց զանոնք որ կրցածնուն չափ շուտ գետափը ելլին:

— Բարի ճանապարհ, մաղթեց անոնց ճոյ, եթէ անոնց տեղն ըլլայի, նորէն ետ դառնալու փորձ չէի ըներ. արտաքոյ կարդի վախ ունենալու էի անոնկ հրէշէ մը՝ որ ուղածին պէս կայծակ կը թափէ:

Սակայն յանկարծ տորգոր ֆէրկըսըն իր դիտակն առնելով գէպ 'ի գետին մէջտեղը գտնուող կղզիի մը վրայ ուղղեց:

— Զորս ծառեր, կանչեց. հոն վար նայեցէք:

Եւ յիրաւի չորս կղզիացեալ ծառեր կղզւոյն ծայրը բարձրագագաթ կ'ամբառնային:

— Այդ Պէնկա կղզին է. ստոյգ նոյն այդ կղզին է, ըսաւ:

— Աղէկ . ուրիշ , հարցուց ֆէննըտի :
— Հոն տեղն է որ վար իջնալու ենք ,
եթէ Աստուած կ'ուզէ :

— Սակայն կարծես թէ մէջը բնա-
կութիւն կայ , պարոն Սամուէլ :

— Ճոյ իրաւունք ունի . եթէ չեմ խա-
բուիր , ահա քսանի չափ բնկաց խումբ
մը կը տեսնամ :

— Հիմա կը փախցընենք զանոնք ,
դժուարին բան մը չէ , պատասխանեց
Ֆէրկըսըն :

— Ըլլայ ըսածիդ պէս , ըսաւ որ-
սորդը :

Արեւ գէնիթն էր . վիկտորիան կըղ-
զւոյն մօտեցաւ :

Սկամրթք , որ Մաքաօ ցեղին կը վե-
րաբերէին , կատաղի աղաղակներ փըր-
ցուցին : Անոնցմէ մէկը իր կեղնէ գըլ-
խարկն օդու մէջ կը ճօճէր : Ֆէննըտի
իբր նպատակ անոր նշան առնելով հա-
րուածն արձրկեց , և իսկոյն գլխարկը
կտոր կտոր եղաւ :

Առ հասարակ ամենը ցիրուցան փա-
խուստ դարձան : Բնիկներն գետը նե-
տուելով լողալով անդին անցան , ապա
երկու ափունքներէն գնդակաց կար-
կուտ մը և նետերու անձրև մը արձը-
կուեցաւ . սակայն առանց ամենեկին վը-
նաս մը հասցընելու օդապարկին , որուն
խարիսխը ժայռին ճեղքի մը մէջ բըռ-
նուեր արգիլուեր էր : Ճոյ չուանին վրա
յէն գետինը սահեցաւ :

— Սանդուղը , կանչեց տղբորը . հա-
պա ֆէննըտի ետեւէս եկուր :

— Ի՞նչ կ'ուզես ընել :

— Վար իջնանք . վկայի մը պէտք
ունիմ :

— Ահա պատրաստ եմ :

— Ճոյ , աղէկ պահպանութիւն ըրէ :

— Վստահ եղիր , պարոն , ամեն բա-
նի պատասխանատու ես կ'ըլլամ :

— Եկուր , Տիք , ըսաւ տղբորը , ոտքը
դետինը կռիւելով :

Իր ընկերն գէպ 'ի կղզւոյն ծայրը ցը-
ցուած ժայռերու խումբի մը տարաւ , և
հոն քիչ մը ատեն թուփերուն մէջէն

բան մը փնտռեց , որով և ձեռքերն ալ
արիւնթաթախ ըրաւ :

Մէկ մըն ալ յանկարծ ուժով մը որ-
սորդին թևէն բռնեց :

— Նայէ , ըսաւ :

— Գրե՛ր :

Եւ յիրաւի ժայռին վրայ փորած գը-
րեր մաքուր և յստակ աչքին կը ներ-
կայանային : Որոշ կերպով կը կարդա-
ցուէր .

A. D.

— A. D. ըսաւ տղբոր Ֆէրկըսըն .
Անտուէա Տէպօնօ : Նոյն իսկ այն ճանա-
պարհորդին ստորագրութիւնը որ Նե-
ղոս գետին ամենէն հեռաւոր ծայրը
կըցեր է հասնիլ :

— Ահա այդ անժխտելի է , բարեկամ
Սամուէլ :

— Համոզուած ես հիմա :

— Նեղոս գետն է , ալ տարակուսիլ
չենք կրնար :

Տղբորը յետին անգամ մըն ալ այն
թանկագին սկզբնատառերուն նայե-
ցաւ , որոնց ձևն ու մեծութիւնը ճշգիւ
նշանակեց :

— Իսկ հիմա , ըսաւ , հապա , գունտը
դառնանք :

— Շուտ ուրեմն , որովհետև ահա մէկ
քանի բնիկներ գետը անցնելու կը պա-
տրաստուին :

— Փոյթ չուանք հիմա : Թող զմեզ
քամին քանի մը ժամ գէպ 'ի հիւսիս
մղէ , ու շուտ մը կոնտրորօ կը հաս-
նինք , ուսկից շատ չուշանանք պիտոր
մեր հայրենակցաց ձեռքը սեղմելու :

Տասը վայրկեան ետքը վիկտորիան
վսեմաբար վեր կը բարձրանար , մինչ-
դեռ տղբոր Ֆէրկըսըն իբրև յաջողու-
թեան նշան , Անդղիոյ նշանադրոյմ գը-
րօշը կը պարզէր :

Կը շարունակուի :